

دانشگاه گلستان و منابع طبیعی گنجان

نشریه کارآفرینی در کشاورزی

جلد سوم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۵

<http://jead.gau.ac.ir>

بررسی موانع توسعه کسب و کارهای پرورش قارچ خوراکی در نواحی روستایی استان گلستان

*محمد رضا محبوبی

دانشیار، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۷/۱۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۸

چکیده

این تحقیق با هدف شناسایی عوامل بازدارنده توسعه کسب و کارهای پرورش قارچ خوراکی در استان گلستان انجام شد. تحقیق توصیفی و از نوع پیمایشی بود. جامعه آماری تحقیق صاحبان ۱۲۰ واحد تولید قارچ خوراکی در سطح مناطق روستایی استان گلستان بودند که به شیوه تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب ۱۰۰ نفر از آنها انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه بود که برای تعیین روایی آن از نظرات متخصصان ترویج و پرورش قارچ استفاده شد. برای به دست آوردن پایایی ابزار تحقیق، ۳۰ پرسشنامه در خارج از منطقه جغرافیایی تحقیق تکمیل شد و در نتیجه مقدار ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۰ به دست آمد. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS انجام شد. نتایج حاصل نشان داد عدم آشنایی با روش‌ها و فنون تبلیغاتی مناسب، کمبود نقدینگی و نداشتن سرمایه کافی، عدم وجود واحد و تشکیلات خاص حامی تولیدکنندگان، قیمت بالای تعرفه‌های سوخت، آب، برق و گاز، عدم وجود خدمات مشاوره‌ای فنی و مهندسی و رقابت ناسالم در بین تولیدکنندگان مهم‌ترین موانع تولید قارچ در مناطق روستایی استان بوده است. توجه به آموزش‌های فنی پرورش قارچ خوراکی در کنار آموزش مهارت‌های کارآفرینانه مدیریتی به تولیدکنندگان از جمله پیشنهاد‌های این مطالعه بوده است.

واژه‌های کلیدی: قارچ خوراکی، کشت گلخانه‌ای، موانع زیرساختی، کارآفرینی

*مسئول مکاتبه: Mahboobi47@gmail.com

مقدمه

در سال‌های اخیر کشاورزی ایران با چالش‌هایی نظیر آزادسازی تجاری و در نتیجه دگرگونی در بازار، کاهش حمایت‌های دولت از تولیدکننده، افزایش رقابت در بازارهای کشاورزی جهانی، جهانی شدن، پیشرفت در زمینه فناوری‌های مرتبط، بیوتکنولوژی کشاورزی، سیاست‌های خصوصی‌سازی و کوچک‌سازی ساختار دولت و در نتیجه دگرگونی در بازار کار کشاورزی و مشکلات اکولوژیکی و اقلیمی نظیر سیل و خشکسالی مواجه بوده است. همچنین تغییر در ذائقه مشتریان تولیدات کشاورزی و تقاضای مشتریان کشاورزی از دیگر مواردی بوده که بخش کشاورزی ایران شاهد آن بوده است. از طرف دیگر، امروزه برای توسعه کشاورزی، کشاورزی رقابتی که قویاً تحت تأثیر نیروهای بازار (مشتری) است، مورد تأکید قرار گرفته است (دریایی، ۱۳۹۱).

به‌رغم اهمیت فراوان بخش کشاورزی در تأمین حدود ۲۵ درصد از کل اشتغال مولد، بیش از ۸۰ درصد نیازهای غذایی، ۳۰ درصد صادرات غیرنفتی و حدود ۹۰ درصد از نیازهای صنایع به مواد خام آن، بهره‌وری و تولید در آن با توجه به نرخ فزاینده رشد جمعیت و نیازهای غذایی رشد چشمگیری نداشته است (اکبری و همکاران، ۱۳۸۸؛ مرادزادی و همکاران، ۱۳۸۶، ب). از سوی دیگر در بین بخش‌های مختلف اقتصادی، کشاورزی به دلیل شرایط خاص حاکم بر آن، شامل فعالیت‌هایی عمدتاً خطرزا است (زمانی و همکاران، ۱۳۸۷)، بنابراین لازم است برای رسیدن به یک رشد مستمر و از میان برداشتن مشکلات و چالش‌های پیش‌روی، با تمهیدات و تدابیر سیاستی و حمایتی مناسب در راستای گسترش یک بخش تجاری با قابلیت رقابت در بازارهای جهانی گام بردارد. در برنامه‌های توسعه اجتماعی - اقتصادی کشور نیز بر ضرورت ایجاد تحول کیفی در جهت تبدیل کشاورزی سنتی به کشاورزی نوین و سودآور تأکید شده است (مرادزادی و همکاران، ۱۳۸۶، الف).

امروزه بشر با درک واقعیت محدودیت آب و خاک و عوامل مؤثر در تولید، توجه خود را به کشاورزی بیشتر معطوف داشته و علوم و فنون را بیشتر در خدمت تولید گرفته است. به همین منظور تولید در طبیعت و تحت شرایط طبیعی می‌رود که جای خود را به تولید در فضاهای محدود و تحت کنترل بدهد و به جای کشت در مساحت‌های وسیع، تولید گلخانه‌ای در طبقات متعدد مرسوم می‌گردد (نسیمی، ۱۳۸۴). یکی از زمینه‌های تولیدی جدید در دنیا پرورش قارچ خوراکی می‌باشد. قارچ‌های خوراکی امروزه نه تنها به‌عنوان یک ماده غذایی سرشار از مواد معدنی، ویتامین و پروتئین در اکثر کشورهای جهان طرفداران زیادی دارند، بلکه تولید صنعتی آن می‌تواند اشتغال‌زا و با درآمد خوبی

همراه باشد (عزیزی، ۱۳۸۷) از این رو توسعه این واحدها در مناطق مستعد کشور که از مزیت‌های نسبی و ظرفیت‌های مناسب برخوردارند، یکی از مظاهر توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه کشاورزی و تجلی کارآفرینی در بخش کشاورزی به شمار می‌رود که در عین حال نیازمند بسترسازی و زمینه‌سازی، برنامه‌ریزی و ارایه خدمات حمایتی مورد نیاز همانند آموزش، اعتبارات و دانش فنی، پتانسیل‌یابی و مهم‌تر از همه پایش و ارزشیابی مستمر جهت شناسایی تهدیدها و چالش‌ها و برنامه‌ریزی برای بهره‌گیری از فرصت‌ها و ظرفیت‌های موجود و شناسایی و رفع موانع موجود است که در این صورت انتظار می‌رود فرآیند توسعه کسب‌وکارهای پرورش قارچ پایدار بوده و بتواند در بلندمدت سودآوری، رقابت‌پذیری و بهره‌وری مناسب را تأمین نماید.

نگاهی به مطالعات انجام شده در حوزه کسب و کارهای تولید قارچ نشان می‌دهد ابعاد گوناگون توسعه کشت و عوامل بازدارنده تولید آن تاکنون مورد توجه محققین قرار نگرفته و تحقیق جامعی که تمام زوایای مسئله را مورد بررسی قرار داده و در عین حال دیدگاه تولیدکنندگان را به‌عنوان عامل کلیدی تولید مدنظر قرار دهد، وجود ندارد. بر این اساس این تحقیق با طرح این سوال کلیدی که عوامل بازدارنده و موانع توسعه کسب و کارهای پرورش قارچ خوراکی در سطح مناطق روستایی استان گلستان کدامند سعی در شناسایی و ارایه راهکارهای مناسب در جهت رفع آن‌ها داشته است.

زمینه نظری تحقیق: پیش شرطها و استلزامات توسعه کسب و کار شامل پیش‌نیازهای فردی چون انگیزه و میل قدرتمند، عزم و اراده قوی، پشتکار، ظرفیت ریسک‌پذیری، بلوغ عاطفی، دانش فنی، نهادی و بازاریابی، مهارت‌های مدیریتی، دوراندیشی، نوآوری، توانایی بهره‌ورانه از منابع، تجربه، پیشینه و آگاهی اولیه و آموزش و تحصیلات و پیش‌نیازهای محیطی چون دسترسی به زیر ساخت‌ها، دسترسی به منابع سرمایه‌ای و اعتبارات، نیروی کار ماهر، دسترسی به بازار، پویایی بازار، دسترسی به خدمات حمایتی، سیاست‌های حمایتی دولت، نظام حقوقی و فضای نهادی تسهیلگرانه و غیربروکراتیک، دسترسی به منابع و دارایی و مزیت‌های نسبی و پتانسیل و فرصت‌های رشد است (مرادنژادی و همکاران، ۱۳۸۶، الف).

مطابق مدل دیده‌بان جهانی کارآفرینی، شرایط چارچوب کارآفرینانه که به ایجاد کسب و کارهای جدید در کشورها کمک می‌کند شامل پشتیبانی مالی، سیاست‌های دولت، برنامه‌های دولت، آموزش و تربیت، انتقال تحقیق و توسعه، زیر ساخت‌های تجاری و حرفه‌ای، موانع ورود به بازار، دسترسی به زیرساخت‌های فیزیکی و هنجارهای فرهنگی و اجتماعی می‌باشد. ساختارهای حمایتی برای توسعه

کسب و کار عبارتند از فناوری‌های اطلاعات و زیر ساخت‌های آن، انکوباتورهای تکنولوژیکی کسب و کار، دانشگاه‌های آموزش‌دهنده مفاهیم جدید در کسب و کار، تسهیلات مالی و خدماتی برای کسانی که قصد ورود به بازارها و شروع کسب و کاری تازه دارند، ساختار کانال‌های صادراتی و سیستم حقوقی و قانونی که می‌تواند مشوق و یا بازدارنده شروع کسب و کارها باشد، بانک‌ها، بیمه و موسسات مالی، حمل و نقل، ارتباطات، انرژی، خدمات حقوقی، خدمات مالی، خدمات فنی، خدمات سازمانی، مشاوره و توانمندسازی (یداللهی فارسی، ۱۳۸۷).

توسعه کسب و کارهای کارآفرین که از نشانه‌های بارز توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی محسوب می‌شود به دلیل تعدد عوامل تأثیرگذار و ماهیت رفتار کارآفرینانه پیچیده به نظر می‌رسد. در عمل توسعه کسب و کارهای کارآفرین با موانعی نظیر کمبود سرمایه و توسعه نیافتگی نهادهای مالی مرتبط توأم با دسترسی محدود و نابرابر به بازارهای سرمایه و اعتبار، تورم و هزینه‌های جاری بالا، نابرابری در دسترسی به اطلاعات، دانش و فناوری، توسعه نیافتگی زیرساخت‌های عمومی، ضعف مدیریت، مهارت و کمبود نیروی انسانی متخصص، ظرفیت‌های مازاد، موانع قانونی و حقوقی و بورکراسی ناکارآمد و ضد کارآفرین روبروست (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸)، در نتیجه، سیاست‌ها و راهکارهای مهمی که می‌تواند منجر به توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی شود عبارتند از توسعه زیرساخت‌های اجتماعی، انجام توأم تحقیق و توسعه، افزایش کیفیت نیروی انسانی، افزایش کیفیت مدیریت، توسعه آموزش (با تحریک انگیزه‌ها و آموزش مهارت‌ها) و توسعه تکنولوژی (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۳).

نتایج مطالعه اسدی و همکاران (۱۳۸۸) نشان داد مهم‌ترین موانع توسعه کشت‌های گلخانه‌ای در استان اصفهان عوامل اقتصادی، حمایت‌های دولتی، عوامل قانونی و عوامل زیربنایی بوده است. در مطالعه بهنیا و همکاران (۱۳۸۴) مواردی مانند عدم مدیریت صحیح تهیه بستر، عدم تأمین نیاز غذایی گیاه، عدم تأمین حرارت موردنیاز گیاه، عدم ایجاد تشکلهای تولیدی، عدم تهیه مناسب و عدم آموزش و بازدید مستمر برای گلخانه‌داران به عنوان عوامل و موانع توسعه کشت‌های گلخانه‌ای در استان خوزستان معرفی شده است. نتایج تحقیق شریف زاده و همکاران (۱۳۸۹) نشان داد بیشترین موانع توسعه کسب‌وکارهای کشاورزی در استان گلستان مربوط به بروز خطرات طبیعی، کیفیت پایین نهادهای موجود در بازار، زمان بر بودن رسیدن به مرحله سودآوری، نوسان سیاست‌های دولت در بازار کشاورزی در ارتباط با واردات، صادرات، قیمت‌گذاری و تنظیم بازار و شرایط دشوار کسب

اعتبارات بوده است. نوریخس (۱۳۹۰) چالش‌های تولید قارچ در کشور را شامل کمبود نقدینگی و عدم تبلیغات در خصوص مصرف قارچ، کپی‌سازی اکثر ماشین‌آلات موردنیاز، کمی دانش فنی تولید خاک پوششی و سایر عوامل تولید قارچ، مانند بذر خوب، کمپوست خوب و ... حذف یارانه‌ها، افزایش هزینه سوخت و برق، کهنه بودن تجهیزات تولید قارچ، عدم استمرار در تولید و تأمین مستمر قارچ خوراکی برای کشورهای خریدار. لزوم تبلیغات و فرهنگ‌سازی مصرف این ماده غذایی دانسته است.

کاکشال و همکاران در مطالعه خود با بررسی شدت و میزان نور خورشید، سرما و گرما و اختلاف دمای شب و روز و تعداد روزهای ابری بر عملکرد محصولات گلخانه‌ای، بر اهمیت این‌گونه عوامل در توسعه کشت‌های گلخانه‌ای تأکید کرده‌اند (Cockshull et al., 1992). تیواری و گوپال در زمینه توسعه تکنولوژی‌های گلخانه‌ای بر نقش سرمایه‌گذاری‌های کلان تأکید کرده‌اند و دسترسی آسان به نهاده‌های مالی و اعتباری به‌منظور کاربرد این تکنولوژی‌ها را ضروری می‌دانند (Tiwari and Goyal, 1998). پیسانی و پاتریک معتقدند کسب و کارهای کوچک از بهره‌وری و کارایی پایین رنج می‌برند که به‌دلیل کیفیت پایین، عرضه غیرقابل اطمینان، ماشین‌های فرسوده و کهنه، پرسنل غیرماهر، اندازه کوچک و دسترسی محدود به حمایت‌های مالی موسسات دولتی و غیردولتی است (Pisani and Patrick, 2002). هال موانع عمده توسعه کشت‌های گلخانه‌ای را عدم وجود اطلاعات کافی از تولیدات و هزینه‌های تولید و قیمت‌های رقبا و همچنین فاصله زمانی لازم برای تولید و روانه کردن محصول به بازار معرفی می‌کند (Hall, 2003). سوهیر و کواچ موانع کارآفرینی کسب و کارهای کوچک در قرقیزستان را مشکلات دسترسی به اعتبارات و منابع و در ازبکستان دسترسی به اعتبارات و مواد اولیه ذکر کرده‌اند (Suhir and Kovach, 2003). مک الوی طی مطالعه‌ای دریافت مشکلات کسب و کارهای کوچک، دسترسی به سرمایه، کانال‌های توزیع و حمایت‌های مرسوم کسب و کار است (McElwee, 2006). تودوروف مسائل مربوط به رشد بنگاه‌های کسب و کار در بلغارستان را شامل فقدان دانش و مهارت‌های مناسب در کارآفرینان، فقدان روش‌های مناسب مدیریتی، عدم حمایت مالی و فقدان حمایت دولت دانسته است (Todorof, 2007). کانتاریاوا مهم‌ترین موانع اداری توسعه کسب و کارهای کارآفرینانه در قزاقستان را شامل فقدان یا کمبود سرمایه در گردش و منابع مالی، عدم کفایت توسعه زیرساخت بازار، کمبود دانش، مهارت و تجارب و مدیریت کسب و کار، فساد اداری و عدم انعکاس مسائل فراروی کسب و کارها توسط رسانه‌های ارتباط جمعی ذکر نموده است

(Kantarbayeva, 2007). عالم و همکاران موانع اقتصادی، سیاسی-اجتماعی، فرهنگی، فنی، طبیعی و جغرافیایی و فردی را بر توسعه کسب و کارهای کارآفرینانه مؤثر می‌دانند (Alam et al., 2009). بر مبنای بررسی پژوهش‌های پیشین داخلی و خارجی و در نتیجه‌گیری کلی، عوامل بازدارنده پرورش قارچ خوراکی را می‌توان شامل مجموعه‌ای از عوامل فردی، اقتصادی، سازمانی، مدیریتی، زیرساختی، اطلاعاتی، انگیزشی، سیاسی، فرهنگی، اداری-نهادی، طبیعی، سیاست‌گذاری و حقوقی و قانونی دانست که شناسایی و رفع آن‌ها از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

روش‌شناسی تحقیق: این تحقیق با هدف شناسایی عوامل بازدارنده کسب‌وکارهای پرورش قارچ خوراکی در استان گلستان انجام شد. تحقیق توصیفی و از نوع پیمایشی بود. جامعه آماری تحقیق صاحبان ۱۲۰ واحد تولید قارچ خوراکی در سطح مناطق روستایی استان گلستان بودند که اطلاعات آنان از اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان گلستان اخذ شد. با استفاده از جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۶) و با نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب، ۱۰۰ تولیدکننده انتخاب شدند (جدول ۱). ابزار تحقیق پرسشنامه‌ای بود که بر مبنای سوالات و اهداف تحقیق تنظیم شد و شامل سوالاتی در زمینه ویژگی‌های فردی تولیدکنندگان و عوامل بازدارنده کسب و کار پرورش قارچ در زمینه‌های آموزشی، اقتصادی، اداری-نهادی، زیرساختی، فنی و رفتاری بود. تعیین روایی پرسشنامه با توجه به نظرات متخصصان ترویج کشاورزی و پرورش قارچ انجام شد و برای تعیین پایایی آن نسبت به تکمیل پرسشنامه در نمونه‌ای خارج از منطقه جغرافیایی تحقیق اقدام شد و در نتیجه مقدار آلفای کرونباخ ۰/۹۰ به‌دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با توجه به فرضیات و اهداف تحقیق و سطوح سنجش متغیرها با استفاده از روش‌های آمار توصیفی چون میانگین، واریانس، انحراف معیار، فراوانی و درصد انجام شد.

جدول ۱- جمعیت و نمونه‌های منتخب تولیدکنندگان قارچ خوراکی در استان گلستان.

نام شهرستان	جمعیت	نمونه	نام شهرستان	جمعیت	نمونه
گرگان	۱۳	۱۱	علی‌آباد	۱۸	۱۶
گنبد	۱۴	۱۲	کردکوی	۴	۳
کلاله	۷	۵	بندرگز	۶	۴
آزادشهر	۱۱	۹	بندرترکمن	۴	۳
مینودشت	۲۴	۲۲	آق‌قلا	۶	۴
گالیکش	۱۳	۱۱			

یافته‌ها: نتایج حاصل نشان داد اکثر پاسخگویان در مقطع سنی بین ۲۶ تا ۳۵ سال قرار داشته و سطح تحصیلات اکثر آنان در حد دیپلم و تعداد اندکی فارغ‌التحصیل دانشگاهی در مقاطع تحصیلی لیسانس و بالاتر بودند. رشته تحصیلی اکثر پاسخگویان فنی حرفه‌ای، تجربی و انسانی بود. اکثر تولیدکنندگان زن بودند که نیمی از آنان متولد روستا و نیمی دیگر متولد شهر بودند. نوع قارچ تولیدی نیمی از آنان صدفی و نیمی دیگر دکمه‌ای بود. اکثر تولیدکنندگان دارای یک سالن پرورش قارچ بوده و مساحت واحد تولیدی اکثر آنان بین ۵۰ تا ۱۰۰ مترمربع و میانگین آن حدود ۱۵۰ مترمربع بود. تعداد دوره کاشت و برداشت حدود نیمی از تولیدکنندگان ۲ بار در سال و میزان برداشت اکثر آنان در هر دوره تولید بین ۵۰ تا ۱۰۰ کیلوگرم و میانگین آن حدود ۲۰۳ کیلوگرم بود. اکثر پاسخگویان قارچ تولیدی خود را با انجام تبلیغات به فروش می‌رسانند و آن دسته از تولیدکنندگانی که با انجام تبلیغات قارچ تولیدی خود را به فروش می‌رسانند خود شخصاً عهده‌دار تبلیغ برای فروش محصول خود بودند. محل فروش محصول قارچ تولیدی اکثر پاسخگویان داخل استان (گلستان) و سوپر مارکت‌ها بود. نوع کسب و کار اکثر پاسخگویان به صورت مالکیت شخصی دارای مجوز فعالیت بود. همچنین اکثر پاسخگویان به صورت فصلی به کار پرورش قارچ خوراکی اشتغال داشته، میزان سرمایه اولیه شخصی اکثر آنان در شروع کار پرورش قارچ بین ۵۰۰ هزار تا ۲ میلیون تومان بود. اکثر پاسخگویان در هیچ دوره آموزشی مرتبط با پرورش قارچ خوراکی شرکت نکرده و در عین حال آن دسته از پاسخگویانی که در دوره‌های آموزشی شرکت کرده بودند میزان حضورشان در دوره‌های پرورش قارچ دکمه‌ای و صدفی تقریباً یکسان بود. اکثر پاسخگویان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای شرکت کرده و گواهی شرکت در دوره‌ها را نیز اخذ کرده بودند.

موانع توسعه کسب و کارهای پرورش قارچ خوراکی بر اساس میانگین، شامل آموزشی، اقتصادی، اداری- نهادی، زیرساختی، فنی و رفتاری، اولویت‌بندی گردید که نتایج آن در جدول ۲ آمده است. نتایج حاصل از اولویت‌بندی موانع آموزشی پرورش قارچ خوراکی نشان داد اکثر پاسخگویان عدم آشنایی با روش‌ها و فنون تبلیغاتی مناسب را مهم‌ترین مانع ذکر کرده‌اند. مهم‌ترین مانع اقتصادی پرورش قارچ خوراکی کمبود نقدینگی و نداشتن سرمایه کافی بوده است. اولویت‌بندی موانع اداری- نهادی نشان داد عدم وجود واحد و تشکیلات خاص حامی تولیدکنندگان مهم‌ترین مانع بوده است. در مورد موانع زیرساختی، نتایج نشان داد قیمت بالای تعرفه‌های سوخت، آب، برق و گاز برای تولید کنندگان، مهم‌ترین مانع به شمار می‌آید. اولویت‌بندی موانع فنی پرورش قارچ خوراکی بیانگر این است که عدم وجود خدمات مشاوره‌ای فنی و مهندسی، مهم‌ترین مانع فنی در زمینه پرورش قارچ خوراکی از نظر پاسخگویان بوده است. همچنین رقابت ناسالم بین تولیدکنندگان مهم‌ترین مانع رفتاری در زمینه پرورش قارچ خوراکی بوده است.

جدول ۲- اولویت‌بندی موانع پرورش قارچ خوراکی از دیدگاه تولیدکنندگان.

موانع	گونه‌ها	میانگین*	انحراف معیار	اولویت
تولید	عدم آشنایی تولیدکنندگان با روش‌ها و فنون تبلیغاتی مناسب	۲/۵۸	۱/۱۶	۱
	اطلاعات فنی ناکافی تولیدکنندگان (تهیه صحیح بستر، نیاز غذایی و...)	۲/۴۴	۱/۲۰	۲
	عدم بازدید از الگوهای موفق تولیدی داخل و خارج کشور	۲/۳۹	۱/۰۳	۳
	عدم برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره‌ها برای معرفی و ترویج مصرف	۲/۲۳	۱/۱۲	۴
	کمبود پرسنل و کارگران ماهر و آموزش‌دیده در واحدهای تولیدی	۲/۱۰	۱/۰۷	۵
	ناکافی بودن اجرای برنامه‌های آموزشی و مهارتی برای تولیدکنندگان قارچ	۲/۰۰	۱/۱۹	۶
اقتصادی	کمبود نقدینگی و نداشتن سرمایه کافی تولیدکنندگان قارچ	۲/۵۹	۱/۱۳	۱
	بالا بودن هزینه حمل و نقل و توزیع محصول	۲/۵۲	۱/۱۴	۲
	قدرت پایین اقتصادی مصرف‌کنندگان	۲/۵۲	۱/۲۶	۳
	قیمت پایین محصول تولیدی	۲/۵۰	۱/۲۴	۴
	بالا بودن هزینه‌های کارگری تولید محصول	۲/۴۶	۱/۱۸	۵
	نوسان زیاد قیمت قارچ در بازار	۲/۴۳	۱/۱۷	۶
	قیمت بالای مواد اولیه، نهاده‌ها و تجهیزات	۲/۰۷	۱/۱۳	۷
اداری - حقوقی	عدم وجود واحد و تشکیلات خاص حامی تولیدکنندگان	۲/۶۲	۱/۲۵	۱
	مقررات دست و پاگیر مربوط به اخذ تسهیلات بانکی، مالیات و ...	۲/۶۰	۱/۲۸	۲
	وجود محصولات پروتئینی رقیب و جایگزین قارچ در منطقه	۲/۵۹	۱/۱۷	۳
	دادن موافقت اصولی بی‌رویه به تولیدکنندگان	۲/۵۸	۱/۲۸	۴
	نداشتن وثیقه برای اخذ اعتبارات بانکی	۲/۵۵	۱/۲۷	۵
	عدم حمایت دولت در زمینه خرید تضمینی محصول، بیمه محصول و ...	۲/۵۱	۱/۲۴	۶
	دخالت دولت و دستگاه‌های دولتی در امور تولیدی تولیدکنندگان	۲/۴۸	۱/۱۸	۷
	عدم وجود فرصت‌های کاری برابر برای زنان و مردان علاقه‌مند	۲/۴۷	۱/۱۳	۸
	بوروکراسی اداری و طولانی بودن فرآیند راه‌اندازی کسب و کار	۲/۴۴	۱/۱۴	۹
	استقرار نامناسب واحدهای تولیدی قارچ در منطقه	۲/۴۴	۱/۲۹	۱۰
	عدم اطلاع‌رسانی به موقع و صحیح به تولیدکنندگان در زمینه بازار	۲/۳۸	۱/۲۲	۱۱
	اشباع بودن بازار تولید قارچ در منطقه	۲/۳۸	۱/۲۷	۱۲
	عدم وجود برنامه تبلیغی برای محصول در رسانه‌های ارتباط جمعی	۲/۳۵	۱/۱۷	۱۳
	ضعف قوانین (مالیاتی، کار، صادرات و...)	۲/۳۳	۱/۱۴	۱۴
	عدم وجود سیاست در زمینه صادرات محصول	۲/۳۳	۱/۲۷	۱۵
	شرایط نامطلوب تسهیلات بانکی (بهره بالا، اقساط بالا و ...)	۲/۲۷	۱/۱۷	۱۶
	عدم وجود پژوهش‌های موردنیاز قارچ در مراکز تحقیقاتی	۲/۱۷	۱/۱۷	۱۷
	عدم هماهنگی مناسب بین ادارات و سازمان‌های متولی	۲/۱۶	۱/۱۱	۱۸
	عدم ثبات سیاست‌های دولت در زمینه تولید قارچ	۱/۹۲	۱/۱۱	۱۹

ادامه جدول ۲

۱	۱/۱۱	۲/۶۴	قیمت بالای تعرفه‌های سوخت، آب، برق، گاز و ... برای تولیدکنندگان		
۲	۱/۱۴	۲/۵۶	عدم گسترش خدمات بسته‌بندی محصول در استان		
۳	۱/۱۵	۲/۵۳	وجود واسطه‌ها و دلالان در بازار		
۴	۱/۲۱	۲/۵۱	عدم دسترسی به نهاده‌ها (بذر، کمپوست و...) و تجهیزات تولید محصول		
۵	۱/۱۵	۲/۵۰	نبود بازار مصرف مناسب محصول تولیدی (قارچ) در استان	تولید	
۶	۱/۲۵	۲/۴۶	عدم وجود خدمات انبارداری و نگهداری محصول تولیدی (سردخانه و ...)		
۷	۱/۲۳	۲/۴۲	عدم وجود خدمات فرآوری و تبدیل محصول (صنایع فرآوری و تبدیلی)		
۸	۱/۲۴	۲/۴۰	عدم وجود تشکل و اتحادیه خاص تولیدکنندگان در سطح استان		
۹	۱/۱۹	۲/۳۵	عدم دسترسی تولیدکنندگان به خدمات و امکانات حمل و نقل محصول		
۱۰	۱/۱۵	۲/۳۲	عدم وجود زیرساخت‌های عمرانی مناسب و مورد نیاز کسب و کار		
۱	۱/۳۱	۲/۶۹	عدم وجود خدمات مشاوره‌ای فنی و مهندسی		تولید
۲	۱/۱۰	۲/۶۳	کیفیت پایین نهاده‌ها (کمپوست، بذر و ...)		
۳	۱/۲۱	۲/۵۶	عدم وجود تکنولوژی ساخت محیط پرورش قارچ به صورت استاندارد		
۴	۱/۲۵	۲/۵۱	سطح پایین تکنولوژی تولید قارچ در بین تولیدکنندگان		
۵	۱/۲۲	۲/۴۹	فسادپذیری سریع محصول		
۱	۱/۲۹	۲/۶۴	رقابت ناسالم در بین تولیدکنندگان	تولید	
۲	۱/۱۳	۲/۶۰	عدم وجود فرهنگ مناسب مصرف قارچ در بین مردم		
۳	۱/۲۲	۲/۵۸	اتکای بیش از حد تولیدکنندگان به دولت		
۴	۱/۲۴	۲/۵۶	سطح پایین تحصیلات تولیدکنندگان		
۵	۱/۱۸	۲/۵۳	خطرگریزی تولیدکنندگان		
۶	۱/۱۳	۲/۵۲	نگرش منفی جامعه به کسب و کار تولید قارچ		
۷	۱/۱۵	۲/۵۰	عدم اعتماد تولیدکنندگان به توانایی‌های خود		
۸	۱/۱۵	۲/۵۰	توقعات و انتظارات نامناسب فروشندگان قارچ		
۹	۱/۰۱	۲/۴۸	عدم ارتباط کافی و مناسب با مشتریان از سوی تولیدکنندگان		
۱۰	۱/۲۸	۲/۴۸	عدم وجود روحیه و میل پیشرفت در تولیدکنندگان		
۱۱	۱/۲۰	۲/۴۷	عدم تمایل تولیدکنندگان به یادگیری مهارت‌های کارآفرینانه		
۱۲	۱/۱۴	۲/۴۵	وجود فرهنگ رابطه‌مداری در توزیع نهاده‌ها و اعتبارات		
۱۳	۱/۲۰	۲/۴۲	عدم حمایت مناسب تولیدکنندگان از سوی خانواده		
۱۴	۱/۱۱	۲/۳۷	فقدان مهارت‌های کارآفرینانه تولیدکنندگان		
۱۵	۱/۱۰	۲/۲۹	عدم آشنایی تولیدکنندگان با شیوه‌ها و فنون رقابت با سایر رقبا		
۱۶	۱/۱۴	۲/۲۹	شیوه‌های سنتی بازاریابی و بازاریابی		
۱۷	۱/۱۲	۲/۲۷	ناتوانی برای رقابت با تولیدکنندگان خارج از استان		
۱۸	۱/۱۵	۲/۲۷	فقدان انگیزه در میل به موفقیت در تولیدکنندگان		
۱۹	۱/۲۰	۲/۲۶	نبود ابتکار و خلاقیت در بین تولیدکنندگان قارچ		
۲۰	۰/۹۹	۱/۹۱	عدم وجود فرهنگ کار جمعی و تعاونی در بین تولیدکنندگان		

* دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ متغیر می‌باشد.

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این تحقیق با هدف شناسایی عوامل بازدارنده کسب و کارهای پرورش قارچ خوراکی در استان گلستان انجام شد. نتایج حاصل نشان داد عدم آشنایی تولیدکنندگان با روش‌ها و فنون تبلیغاتی مناسب، مهم‌ترین مانع آموزشی در زمینه پرورش قارچ خوراکی است. این یافته با یافته نوریخس (۱۳۹۰) همخوانی دارد که عدم تبلیغات در خصوص مصرف قارچ را یکی از چالش‌های تولید آن در کشور دانسته است. از آنجا که در کسب و کار امروز و از جمله تولید قارچ، تبلیغات به‌عنوان یک ابزار ارتباط با مشتری، جزئی جدایی‌ناپذیر در واحدهای اقتصادی است، انتظار می‌رود آشنایی با روش‌ها و فنون تبلیغاتی مناسب زمینه‌ای را برای مطلع کردن و تأثیرگذاری بر روی نگرش و رفتار مشتری و شناساندن و معرفی کالاها و خدمات و اعلام وجه تمایز آن با کالاهای مشابه فراهم سازد. از این‌رو لازم است در محتوای برنامه‌های آموزشی تولیدکنندگان روش‌ها و فنون تبلیغات گنجانده شود. مهم‌ترین مانع اقتصادی در زمینه پرورش قارچ خوراکی کمبود نقدینگی و نداشتن سرمایه کافی بود. این یافته همسو با نتایج مطالعات عالم و همکاران (Alam et al., 2009)، تیواری و گوپال (Tiwari and Goyal, 1998)، مک الوی (McElwee, 2006)، کانتاریایووا (Kantarbayeva, 2007)، اسدی و همکاران (۱۳۸۸) و نوریخس (۱۳۹۰) است که کمبود نقدینگی و نداشتن سرمایه کافی را از مشکلات عمده تولیدکنندگان کشت‌های گلخانه‌ای برشمرده‌اند. به‌نظر می‌رسد کمبود نقدینگی و نداشتن سرمایه کافی تولیدکنندگان که بیشتر آنان را زنان تشکیل می‌دهند، ناشی از عدم پشتوانه مالی مناسب و حمایت ناکافی دولت و نظام بانکی از آنان باشد. از این‌رو ضروری است با همکاری بانک‌های عامل نسبت به اعطای تسهیلات با بهره اندک و شرایط آسان به تولیدکنندگان اقدام شود. عدم وجود واحد و تشکیلات خاص حامی تولیدکنندگان مهم‌ترین مانع اداری-نهادی در زمینه پرورش قارچ خوراکی بوده است که همسو با نتایج مطالعات پیسانی و پاتریک (Pisani and Patrick, 2002)، مک‌الوی (McElwee, 2006)، تودوروف (Todorof, 2007) و اسدی و همکاران (۱۳۸۸) است که نشان دادند فقدان تشکیلات حامی کسب و کارهای کوچک از چالش‌های مهم و عامل کارایی و بهره‌وری پایین آنان است. در این مورد تعیین سیاست‌ها، اهداف، روش‌ها و الگوهای مناسب و اجرای برنامه‌های حمایتی و تشویقی در زمینه کسب و کارهای کوچک، چون تولید قارچ، می‌تواند از مهم‌ترین اقداماتی باشد که یک نهاد پشتیبان از جمله دولت انجام دهد. این اقدامات می‌تواند در بردارنده یک تحول سه مرحله‌ای از حمایت از کسب و کارهای کوچک به حمایت از توسعه نوآوری و سپس به توسعه کارآفرینی تغییر

یابد. اقدام مهم دیگر متشکل نمودن تولیدکنندگان قارچ خوراکی استان در قالب اتحادیه یا تعاونی تولید با هدف افزایش توانمندی آنان، حذف واسطه‌ها و دلالت و کاهش مشکلات و مسائل مبتلا به آنان است. قیمت بالای تعرفه‌های سوخت، آب، برق، گاز و ... مهمترین مانع زیرساختی در زمینه پرورش قارچ خوراکی از نظر پاسخگویان بود که همسو با نتایج مطالعات هال (Hall, 2003) و نوربخش (۱۳۹۰) است که نشان دادند هزینه‌های تولید یکی از موانع عمده توسعه کشت‌های گلخانه‌ای است. افزایش قیمت حامل‌های انرژی را می‌توان به اجرای طرح هدف‌مندسازی یارانه‌ها در طی سال‌های اخیر نسبت داد که باعث افزایش قیمت حامل‌های انرژی و در نتیجه افزایش هزینه‌های تولید و قیمت تمام شده محصول قارچ تولیدی در کشور شده است این در حالی است که قیمت قارچ تولیدی افزایش چندانی نداشته و این محصول از جایگاه مناسبی در سبد غذایی خانوار ایرانی برخوردار نیست. بنابراین ضروری است با هدف حمایت از تولیدکنندگان معافیت‌های لازم در زمینه تعرفه‌های آب، برق، گاز و ... برای آنان در نظر گرفته شود. عدم وجود خدمات مشاوره‌ای فنی و مهندسی، مهم‌ترین مانع فنی در زمینه پرورش قارچ خوراکی از نظر پاسخگویان بود که با نتایج مطالعات عالم و همکاران (Alam et al., 2009)، پیسانی و پاتریک (Pisani and Patrick, 2002)، تودوروف (Todorof, 2007)، کانتارباویا (Kantarbayeva, 2007) و نوربخش (۱۳۹۰) همخوانی داشته است که موانع فنی را از عوامل مؤثر بر توسعه کسب و کار می‌دانند. در نتیجه نبود خدمات مشاوره‌ای فنی و مهندسی، به خصوص برای تولیدکنندگان زن، می‌توان انتظار داشت آنان از تسلط کافی در زمینه دانش و فناوری تولید قارچ برخوردار نباشند. از این رو علاوه بر تدارک برنامه‌های آموزشی ترویجی و فنی و حرفه‌ای برای آنان، لازم است نسبت به ارائه خدمات مشاوره‌ای فنی و مهندسی، توسط شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای و مروجان کشاورزی توجه کافی صورت گیرد. مهم‌ترین مانع رفتاری پرورش قارچ خوراکی رقابت ناسالم در بین تولیدکنندگان بود. وجود رقابت ناسالم در بین تولیدکنندگان قارچ عمدتاً به فسادپذیری محصول و عدم آشنایی تولیدکنندگان به فنون بازاریابی صحیح و جذب مشتری مربوط است و نتیجه آن ضرر غالب تولیدکنندگان، ایجاد اختلال در عرضه صحیح قارچ، به مخاطره انداختن سلامت مشتریان و در نتیجه از دست رفتن اعتماد مشتری، به عنوان مهم‌ترین سرمایه تولیدکننده است. در این مورد به نظر می‌رسد لازم است در کنار آموزش‌های فنی تولیدکنندگان، اصول رقابت سالم در محیط تولید از طریق آموزش مهارت‌های کارآفرینانه مدیریتی (برنامه‌ریزی و تعیین اهداف، تصمیم‌گیری، روابط انسانی، بازاریابی و تبلیغات، مالی و حسابداری و..)

و شخصی (همچون کنترل و نظم درونی، ریسک‌پذیری، نوآوری، توانایی اداره تغییر، پشتکار و...) به آنان آموزش داده شود.

منابع

۱. اسدی، ع.، حسینی، م.، عبداله‌زاده، غ.ح. و قره‌قانی، الف. ۱۳۸۸. تحلیل عوامل بازدارنده توسعه کشت‌های گلخانه‌ای (مطالعه موردی استان اصفهان). تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۰ (۱): ۹۵-۱۰۵.
۲. اکبری، م.، اسدی، ع.، شعبانعلی فمی، ح. و اسکندری، ج. ۱۳۸۸. چالش‌های طرح مهندسیین ناظر گندم از دیدگاه مهندسیین ناظر: مطالعه موردی استان اصفهان. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۵ (۲): ۷۱-۸۷.
۳. بهنیا، ع.ک.، اروندی، س.، حسین پور، م. و صالح‌زاده، ز. ۱۳۸۴. بررسی مسائل و مشکلات گلخانه‌های موجود در استان خوزستان و راه‌های پیشنهادی. مجموعه مقالات همایش ملی تکنولوژی تولیدات گلخانه‌ای، رشت، ۱۲۸-۱۱۵.
۴. دریایی، ن. ۱۳۹۱. توسعه کارآفرینی در ایران، مفاهیم، چالش‌ها و راهکارها. کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش‌بنیان، دانشگاه مازندران، ۱۸-۱.
۵. زمانی، غ.ح.، کرمی، ع.ا. و یزدان‌پناه، م. ۱۳۸۷. عوامل مؤثر بر رضامندی بیمه کارگزاران کشاورزی از بیمه محصولات کشاورزی. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۴ (۲): ۶۶-۵۳.
۶. شریف‌زاده، ا.، محبوبی، م.ر. و عربیون، ا. ۱۳۸۸. تبیین مؤلفه‌های توسعه کسب و کارهای کشاورزی در استان گلستان. توسعه کارآفرینی، ۱ (۴): ۸۵-۱۱۲.
۷. شریف‌زاده، ا.، عربیون، ا. و شریفی، م. ۱۳۸۹. بررسی موانع توسعه کسب و کارهای کشاورزی در استان گلستان. روستا و توسعه، ۵۲ (۴): ۱۶۰-۱۲۹.
۸. عزیزی، ا. ۱۳۸۷. چکیده برنامه راهبردی قارچ‌های خوراکی. تهران: وزارت جهاد کشاورزی.
۹. قدیری معصوم، م.، چراغی، م.، کاظمی، ن. و زارع، ز. ۱۳۹۳. تحلیل موانع توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی، مورد دهستان غنی بیگلو، شهرستان زنجان. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳ (۷): ۳-۱۷.

۱۰. مرادنژادی، ه.، ایروانی، ه.، شعبانعلی فمی، ح.، حسینی، م. و کافی، م. ۱۳۸۶، الف. تحلیل سازه‌های مؤثر بر توسعه کارآفرینی در واحدهای تولیدی گلخانه‌ای در ایران. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۳۸ (۲): ۲۱۹-۲۲۶.
۱۱. مرادنژادی، ه.، شریف‌زاده، ا.، رضوی، م. و غلامرضایی، س. ۱۳۸۶. ب. در جستجوی رهیافتی برای توسعه و ترویج کسب و کارهای کارآفرینانه کشاورزی: الگوها، مؤلفه‌ها و سازوکارها. اولین همایش ملی مدیریت کارآفرینی، دانشگاه تهران.
۱۲. نوربخش، م. ۱۳۹۰. سرانه مصرف قارچ خوراکی به مرز یک کیلوگرم نزدیک شد: سلامت‌بخشی قارچ خوراکی. دام، کشت و صنعت، ۱۴۱: ۴۰-۴۱.
۱۳. نسیمی، ع. ۱۳۸۴. گزارش اجمالی درباره وضعیت تولید قارچ‌های خوراکی در ایران و جهان. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، صص: ۱-۱۳.
۱۴. یداللهی فارسی، ج. ۱۳۸۷. تحلیل محیط کسب و کار ایران، مقدمه‌ای بر محیط کسب و کار (فصل اول). پلی کپی درسی، دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران، ۱-۳۲.
15. Aalam, M.M., Hossain, M.M., and Zaman, F. 2009. Non-institutional Barriers to Entrepreneurship Development in Bangladesh, Published in the Proceedings of the international conference of annual Asian business research, Bangladesh.
16. Cockshull, K.E., Graves, C.J., and Cave, R.J. 1992. The Influence of Shading on Yield of Glasshouse Tomatoes. *Journal of Horticultural Science*, 67: 11-24.
17. Hall, C.H. 2003. *Issues Affecting Profitability of the Nursery and Greenhouse Industry*. University of Tennessee Press.
18. Krejcie, R.V., and Morgan, D.W. 1970. Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30: 607-610.
19. Kantarbayeva, A. 2007. *Breaking Down Administrative Barriers to Entrepreneurship in Kazakhstan*. Center for international private enterprise. Washington DC, USA.
20. McElwee, G. 2006. Farmers as Entrepreneurs: Developing Competitive Skills. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 11(3): 187-206.
21. Pisani, M.J., and Patrick, J.M. 2002. Radical Political Regimes in the Americas and MNC Responses: A Conceptual Model. *Latin American Business Review*, 3(2): 17-42.
22. Suhir, E., and Kovach, Z. 2003. *Administrative Barriers to Entrepreneurship in Central Asia*. Center for international private enterprise, Washington DC, USA.
23. Todorof, K. 2007. *Reducing Shortages in Entrepreneurial / Managerial Skills in Growing SMEs through Purposeful Supporting Structures and Activities*, International Conference on Reducing Barriers to Entrepreneurship and

- Encouraging Enterprise Development: Policy Options. 18-19 June, Geneva, Swiss.
24. Tiwari, G.N., and Goyal, R.K. 1998. Greenhouse Technology. Narosa Publishing House, New Delhi, India.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

Journal of Entrepreneurship in Agriculture Vol. 3(4), 2017
<http://jead.gau.ac.ir>

Investigating on Factors Inhibiting the Development of Edible Mushroom Cultivation Enterprises in Rural Area of Golestan Province

*M.R. Mahboobi

Associate Prof., Gorgan University of Agriculture Sciences and Natural Resource

Received: 4/10/2016; Accepted: 27/1/2017

Abstract

Present research was aimed to identify factors inhibiting the development of edible mushroom cultivation enterprises in Golestan province. The methodological approach was a survey type of descriptive study. The statistical population of the study consisted owners of 120 mushroom production units in rural region of Golestan province. Using stratified random method, 100 of them were chosen. Information was gathered through a questionnaire and its face validity was confirmed by experts of agricultural extension and edible mushroom producers. The reliability analysis was conducted with completing 30 questionnaires outside the geographic research region and Cronbach's alpha coefficient of questionnaire was 0.90. Data were analyzed using SPSS software. The results showed the most important barriers of edible mushroom enterprises in rural regions of Golestan province were lack of familiarity with the appropriate advertising methods and techniques, lack of liquidity and lack of sufficient capital, absence of a specific organization supporting producers, the high price of fuel, water, electricity and gas, lack of technical and engineering consulting services and unhealthy competition among producers. This study has proposed attention to technical training of edible mushroom with managerial entrepreneurship skills for producers.

Keywords: Greenhouse cultivation, Infrastructure barriers, Entrepreneurship

---

*Corresponding author: mahboobi47@gmail.com

